

УДК 94 (477) “1968/1971”
ББК 63.3 (4 Укр) 627

Дмитро Зінчук
(м. Івано-Франківськ, Україна)

ВАСИЛЬ РОМАНЮК І КОСМАЧ

У статті висвітлено священницьку і культурно-просвітницьку діяльність отця Василя Романюка в селі Космач Косівського району Івано-Франківської області впродовж 1968–1971 рр. Автор наголошує на тому, що особливістю його діяльності як священника було відродження релігійності населення, збереження національних і релігійних традицій українського народу. Встановлення зв'язків з дисидентами, виступ на захист В.Мороза спричинили переслідування В.Романюка радянськими репресивними органами, зумовили його арешт у 1972 р.

Ключові слова: Василь Романюк, дисидентство, релігійність, національні традиції.

У сучасній Україні назріла потреба вивчення спадщини багатьох історичних діячів, чії імена замовчувались, а діяльність перебувала за межами наукового інтересу дослідників. Процес державного, духовного й релігійного відродження України спонукає до повернення з небуття видатних особистостей.

До числа таких не відомих широкому загалу постатей належить Василь Омелянович Романюк (Патріарх Володимир) – священник, правозахисник, багаторічний в'язень сталінських і брежнєвських таборів, член Української Гельсінської групи, богослов, філософ. Він пройшов складний шлях боротьби за українську державність, за права віруючих, за православну церкву. Початок його священничої та правозахисної діяльності пов'язаний з Прикарпаттям.

Мета даної статті – розкрити різнобічні аспекти діяльності Василя Романюка як священника в с. Космач Косівського району Івано-Франківської області.

Після висвячення в сан священника 26 квітня 1964 р. Василь Романюк декілька років працював у селах Снятинщини. Початком нового періоду його життя стало призначення восени 1968 р. у с. Космач Косівського району, яке історик, дисидент В.Мороз у “Хроніці опору” назвав “бастіоном українського Опору”¹. Окрім Космача, В.Романюк працював у сусідньому с. Бабинопілля. М.Волощук, художник зі Львова, у листі від 1 січня 1968 р. до священника вітав тюремного побратима з новим призначенням у с. Космач. Він наголошував на специфіці цього села, відомого далеко поза межами Гуцульщини, батьківщини славнозвісного Довбуша, сподіваючись, що В.Романюк відповідатиме тій ролі пароха, яка на нього покладається. Він очікував, що початок діяльності отця Василя в Космачі стане “тим свіжим вітерцем у душній кітловині”, а сам священник буде справді “вчителем, високоморальним наставником отого гуцульського села, що було і повинно бути даліше коліскою і серцем національної культури гуцула”². На думку художника, від ставлення людей до В.Романюка залежатиме весь успіх його “священничих і громадянських завдань”, оскільки “космацькі гуцули, то специфічні типи”, тому радив вивчити, пізнати їх³. “Отже, бери стерно в руки міцно і веди той корабель ясно назначеним курсом. Хай Космач буде тим трампліном Твоєї дальшої кар'єри у церковно-громадському житті”⁴, – писав побратим по ув'язненню В.Романюку. Львівський митець радив новопризначеному священнику дбати про збереження традицій і старовинної церкви, які є обличчям Гуцульщини⁵.

У перший день знайомства з місцевими партійними діячами Космача В.Романюк ствердив свою позицію щодо місця релігії в житті УРСР. Він повідомив директорів школи М.Дідуху, що його син Тарас ходитиме в школу і відвідуватиме церкву. Директор намагався переконати священника в помилковості такого підходу до виховання ді-

тей, нагадував про існування інших радянських інститутів, таких як піонерська організація, і для прикладу наводив досвід попереднього космацького пастора, дитина якого відвідувала музичну школу⁶. Однак це не вплинуло на принципову позицію отця Василя. Священик показово водив сина в церкву; “як приклад усім іншим, він закликав усіх віруючих, щоб приводили дітей у храм Божий, наголошуючи, що саме за дітьми стоїть наше майбутнє, ким ми їх виховаємо, тим і матимемо”⁷. Повернення В.Романюка до основ родинного виховання українських дітей, що ґрунтувалось насамперед на релігійності, вірі в Бога, духовності, суперечило системі формування радянської людини з її атеїстичними цінностями. Проте це не було єдиним фактом антирадянської поведінки священика. Практичними кроками отця Василя на захист народних традицій стала низка його ініціатив, зокрема сприяння ремонту церкви в селі Космач, у якій протікав дах, а стіни були простріляні кулями, наполягання на збереженні недіючої Довбушевої церкви – пам’ятки архітектури та історії XVIII ст., яку він пропонував перетворити в музей.

У Космачі В.Романюк організував у себе вдома приватний музей, намагаючись зберегти неповторний колорит гуцульської культури. У його колекції старовинних речей були хрести з Довбушевої церкви, табівки, згарди, пояси, зброя, писанки, годинники, праски, інкрустовані порохівниці, ліжники, різьблені предмети, вишивані рушники (перед від’їздом у 1988 р. в Канаду він залишив цю колекцію в селі Космач у приватному музеї М.Юсипчука та пізніше речі із зібрання В.Романюка були викрадені). Критерієм добору священиком своїх експонатів була їхня вишуканість, оригінальність, самотність⁸. В.Романюк захоплювався українським мистецтвом, особливо сакральним. З експонатами музею священика неодноразово знайомилися туристи. Серед відвідувачів його оселі були журналіст В.Чорновіл з дружиною А.Волицькою, художники Г.Севрук, О.Заливаха, письменники М.Осадчий, Б.Антоненко-Давидович, Л.Селезненко, історик В.Мороз, подружжя Калинців, які приїздили познайомитись із самотньою культурою Гуцульщини, вивчити народні звичаї, традиції, придбати твори народного мистецтва, якими славився Космач. Режисер, мистецтвознавець Л.Танюк, згадуючи про мандрівки з друзями в гори, у переліку їхніх занять назвав розмови з “підпільним священиком”: “У домі цього священика був цілий музей – вишиванки, писанки, гуцульські строї й предмети вжитку. Священик добре знав українських поетів, до нього приїздили О.Заливаха, Б.Антоненко-Давидович”⁹. Цим священиком був В.Романюк.

Однак не тільки туристичну мету мали дисиденти. Оселя В.Романюка стала неафішованийим осередком для дисидентів на Гуцульщині¹⁰. Він був знайомий як з київськими, так і з львівськими дисидентами: М.Осадчим, Ю.Шухевичем, М.Трильовською, О.Антонів, Калинцями, В.Чорноволом, А.Пашко, І.Гелем, Б.Антоненком-Давидовичем. Тематику їхніх розмов були пам’ятки старовини¹¹, збереження української культури, мистецтва. Священик брав участь у поширенні “самвидаву”¹².

Під час подорожей до Карпат з В.Романюком познайомились Надія та Іван Світличні, які зупинялись у Космачі. Як згадувала Н.Світлична, отець Василь у Києві хрестив її сина Ярему¹³. У серпні 1970 р. вона запросила В.Вовк і О.Заливаха бути хрестними батьками її дитини. Напередодні хрестин О.Заливаха цілу ніч малював і витинав епітрахиль для отця В.Романюка. Зранку прийшла Г.Севрук з іконою, М.Коцюбинська зі свічками¹⁴. “В.Вовк з хрестом, Льоля й Надійка імпровізували вітвар і замаяли його квітами, а отець Василь говорив до нас промову про наші новітні катакомби, і ми слухали його зі сльозами в очах”, – пригадувала В.Вовк¹⁵.

В.Романюк давав шлюб Д.Возняк і О.Заливасі, охрестив В.Чорновола в Космачі, став своєрідним духівником дисидентів. За словами А.Пашко, вони з В.Чорноволом 6 лютого 1971 р. виїхали зі Львова в Карпати, у Космач. З отцем В.Романюком вони

зустрілися біля його хати. Він відкрив церкву, а львів'яни за той час зайшли до пані Пазуні Тротяк, старенької вчительки, відомої просвітительки на Гуцульщині. У неї В.Чорновіл переодягнувся у вишивану сорочку і пішов до церкви. Його хрещення стало для подружжя незвичайним дійством: “Сутінки освітлювали дві великі свічки на малому престолі посередині церкви. Перед престолом стояв В'ячеслав у тому сяєві в білій вишиваній сорочці. Зосереджений погляд, розпогоджене обличчя. Поруч хресна мама – пані Пазуня – тримала в руках велику жовту хустку в червоні ружі й зелене листя. Майбутній Патріарх України проводив таїнство Хрещення”¹⁶. Перебуваючи під загрозою арешту, В.Чорновіл “у таїнстві хрещення віднайшов духовну опору і Божу ласку в усіх життєвих випробуваннях”¹⁷. Пізніше В.Чорновіл згадував, як священник став для нього духовним батьком: “Красиво, урочисто, духовно чисто і чесно в церкві в отця Романюка. Запам'ятався день у нього”¹⁸.

Зауважимо, що протягом 1968–1971 рр. В.Романюк продовжував поповнювати свою бібліотеку, яку почав формувати в 1964–1965 рр., старими рідкісними виданнями богословської та світської літератури, періодики. Дослідники О.Бажан та Ю.Данилюк зазначають, що новий священник помітно вирізнявся своєю ерудицією, внутрішньою культурою, глибоким знанням народних традицій¹⁹. Підтвердженням цього є спогади завідувачої бібліотекою с. Космач Л.Варцаб'юк, яка в 1969 р. вперше саме від В.Романюка почула про книгу О.Гончара “Собор”, про долю М.Руденка, дисидентів В.Мороза, В.Чорновола, М.Осадчого, І.Світличного, подружжя Калинців²⁰.

Жителі Космача, навколишніх сіл і туристи мали нагоду послухати проповіді священника. Згадуючи про спілкування з В.Романюком у 1970-х роках, письменник І.Гнатюк писав, що навіть у тих умовах радянської дійсності “отець Василь розганяв летаргічний сон гуцулів своїми блискучими проповідями в космацькій церкві”²¹. На жаль, рукописи проповідей священника не збереглися. Суть їх можемо відтворити тільки зі слів сучасників, які відзначають глибоку духовність, лаконічність, ясність, емоційність, образність, колоритність його проповідей. Отець Василь закликав молодь ходити до церкви, сповідатись, не забувати свою мову. Ось як І.Гнатюк передав зміст проповіді В.Романюка на престольне свято космацького храму в 1969 р.: “Отець Василь, розповівши про страсні муки розп'ятого Христа, гнівно картав гуцулів за те, що забувають Його заповіді любити свого ближнього й служити рідному народові, що частіше припадають до диявольського напитуку, ніж до слова Божого; закликав боронити християнську віру й звичаї наших пращурів і захищати рідні храми від зайдів – богохульників та облесливих іконокрадів (незадовго перед тим святом був зрадливо обікрадений старовинний космацький іконостас). У своїй проповіді отець Романюк нагадував мені пророка, готового повести свій народ до заповітного краю”²². Священник закликав зберігати давні традиції, носити і шанувати гуцульський одяг: “Він мав трибуну – церкву, з амвона якої він міг хоч і обмежено проповідувати слово Боже, навчати гуцулів любові до ближнього, до рідного краю та його прадавніх звичаїв, освячених вірою в Бога й заповідями своїх пращурів...”²³.

Авторитет священника в с. Космач зростав. Завдяки діяльності В.Романюка атеїстичне виховання партійного активу не було популярним, не спричиняло очікуваного результату; село відзначалося високою релігійністю, активною участю жителів у церковних обрядах. На засіданні виконавчого комітету Космацької сільської ради 28 лютого 1969 р. депутати говорили про прогалини в запровадженні нової радянської обрядовості: “Не всі, які одружувалися, реєстрували це в кімнаті урочистих подій, батьки ігнорували проводити урочисте свято-радість народження в кімнаті урочистих подій”²⁴. Зокрема, про це свідчать такі цифри: зі 127 народжених у 1968 р. 70 охрещено

в церкві, що складає 55,1%; із 32 пар одружених 19 брали шлюб у церкві – 54,6%; із 37 померлих 26 похоронено за релігійним обрядом – 70,3%²⁵.

Різдво 1970 р. у Космачі стало історичним. Мешканці села організували справжнє релігійне свято, відтворивши давні обряди колядування від хати до хати, що офіційно радянським законодавством не заборонялось, однак у дійсності переслідувалось. Така активність космачан на Різдво спричинила увагу до них органів державної влади – від єпархіального управління до КДБ. Розпочались перевірки, які стали приводом до звинувачення священика. Отця Василя Романюка було відсторонено на один місяць від богослужінь.

Інформація Косівської районної Ради депутатів трудящих від 9 жовтня 1970 р., надана слідчому відділу УКДБ в Івано-Франківській області, внесла нові акценти до “космацького Різдва”. Повідомлялося про те, що В.Романюк 1 січня 1970 р. у проповіді звертався до віруючих “з проханням піти на колядування і зібрані гроші здати на користь церкви”. Під керівництвом священика церковний комітет поширив письмове запитання до церкви на освячення рушника з метою збору додаткових грошей на церкву. “Таким чином в с. Космач був організований примусовий збір грошей на користь релігійної організації і служителя культу”²⁶. У документі зазначалось, що “колядування було пов’язано з порушенням громадського порядку, оскільки колядники в нетверезому стані з криком, співом релігійних пісень цілу ніч 7 січня 1970 р. ходили всіма частинами села, заходили в будинки громадян, шуміли, вимагали грошей, що викликало законне невдоволення населення і скарги”²⁷.

Відповідно до постанов № 3–15 адміністративної комісії при виконавчому комітеті Косівської ради від 5 лютого 1970 р. було оштрафовано 13 жителів с. Космач, які порушили законодавство про релігійні культу, організувавши коляду зі збором коштів у громадян на користь церкви: К.Сенчука, О.Палійчука, І.Хромейчука, П.Мохначука, В.Петрованчука, І.Татарчука, П.Поляка, Ю.Вінтоняка, К.Палійчука, О.Сіреджука, М.Зизатчука, Л.Чумирчука, В.Ісайчука. Десятьох із них оштрафовано на 50 крб., а трьох – на 25 крб.²⁸. Дехто відмовився підписувати протоколи і сплачувати штрафи.

Проте В.Мороз подав у “Хроніці опору” інші дані, зокрема, оштрафовано було 30 жителів села, допитано близько 100 осіб²⁹. В.Романюк вважав, що “незаконно було оштрафовано кілька десятків віруючих, по п’ятдесят карбованців кожного за те, що вони колядували або активно працювали біля церкви”, а “на різні сміхотворні допити і “бесіди” в сільську раду було викликано коло півсотні людей, де їх шантажували і залякували, та випитували” про діяльність священика³⁰.

У довідці уповноваженого у справах РПЦ в Івано-Франківській області теж наголошувалось на тому, що заклики В.Романюка до носіння національного одягу “не мають нічого спільного з богослужбовою діяльністю і спрямовані на розпалювання національної ворожнечі, що являється грубим порушенням законодавства про культу”³¹.

Комісією у складі голови районного комітету сприяння за дотриманням законодавства про релігійні культу Л.Попазова, представників Космацької сільської влади і працівників фінвідділу 28 січня 1970 р. була здійснена перевірка фінансово-господарської діяльності релігійної громади с. Космач, у результаті якої виявлені факти “приховування” прибутків церкви: замість зібраних на вимогу В.Романюка 450 крб. для придбання рушника записано в церковну книгу 160 крб.³². Також було встановлено, що церковна громада і священик організували на присілках 20 груп колядників. На основі пояснень різних громадян з’ясовано, що “священик Романюк в проповіді вимагає, щоб віруючі не ходили в одязі людей, які замучили Ісуса Христа, а тільки в національному одязі, щоб віруючі здавали гроші в тарілку не жовті копійки, а білі. Із пояснень

громадян також виявлено, що віруючі зібрали гроші і купили килим і вишитий рушник і віддали йому”³³.

В.Романюка викликали в Єпархіальне управління, де він отримав попередження, щоб не виголошував проповіді нецерковного змісту. 18 листопада 1971 р. секретар Івано-Франківської єпархії Гривнак провів перевірку космацької церкви і зробив зауваження, що “в церковних богослужбових книгах не була заклеєна уніатська ієрархія. З вище наведених причин, священника Романюка службово переведено з Космача в Прутівку Снятинського району”³⁴.

У деяких публікаціях, присвячених В.Романюку, утвердилася помилкова думка про те, що через його виступ на захист В.Мороза була розпущена церковна громада с. Космач Косівського району, а йому заборонили відправляти службу Богу³⁵. Однак таке твердження не відповідає дійсності, оскільки, по-перше, причиною відсторонення його від богослужінь стало космацьке Різдво, по-друге, заборона тривала з 25 лютого до 25 березня 1970 р., а заява на захист В.Мороза була написана пізніше – 26 листопада 1970 р.

Священик не тільки практичними заходами сприяв відродженню релігійності. У Космачі він розпочав вести свої письмові записи, які містять думки про значення культури і релігії для народу. На думку В.Романюка, релігійні вірування тісно пов’язані з національними традиціями. Підтримання національних традицій є запорукою існування нації: “Боротьба проти релігії – це повна образа наших традицій. Національну культуру обплывують ті, хто бореться проти релігії”³⁶. У своїх записах В.Романюк звертав увагу на навмисну ліквідацію радянською владою народних традицій: “В сучасну пору, коли ведеться боротьба проти релігії, нищаться національні традиції і національна культура, отруюється свята народна криниця з живою водою. Тому завдання нашої творчої молоді, прогресивних письменників, студентів, інтелігенції усіх українських ... в першу чергу боротьба за збереження наших національних традицій”, – писав він³⁷.

Ліквідацію релігійного змісту національних традицій він порівнював із процесом отруєння чистої джерельної води і подальшого наполягання на тому, що “вона придатна до пиття тільки тому, що колір води не змінився”. “Традиції – це орбіта нації, з котрою, якщо вона зіб’ється, то стає, як той блукаючий метеор, котрий або пропаде у безвісті або причіпляється до чужого тіла і стає його супутником”³⁸. Релігія і народні традиції – це речі невід’ємні, стверджував він, бо вони зрослися роками, скріплені авторитетом давності і печаттю християнської віри наших предків. “Тоді буде кінець світа, коли колядники не будуть ходити, коли паски не будуть святити ... без сумніву, тоді був би справжнісінький кінець світу, якщо б людина заміняла на корито усю духовну культуру минулих століть, а симптоми такого духовного зубожіння уже зараз дають про себе знати”³⁹, – робив В.Романюк апокаліпсичні прогнози щодо наслідків занепаду духовності.

Космацький період діяльності В.Романюка став продовженням переслідування його репресивними радянськими органами. Причиною було його знайомство з істориком, викладачем Івано-Франківського педінституту В.Морозом. Як згадує В.Мороз, перша зустріч відбулася в 1969 р., після чого він неодноразово приїздив до В.Романюка в Космач для вивчення і запису гуцульських традицій, а В.Романюк відвідував його в Івано-Франківську. 26 квітня 1970 р. на Великдень у с. Космач представники місцевої влади намагались арештувати історика, який записував біля церкви на магнітофон релігійні обряди, прагнучи зберегти й дослідити особливості культури Гуцульщини⁴⁰.

В.Романюк називав події Великодня 1970 р. хуліганським нападом на В.Мороза. В.Мороз із магнітофоном ходив у Космацьку й Акрешорську церкви, записував місцеві мелодії та співанки, які виконувалися церковним хором. Коли він це робив у дворі

церкви с. Космач, до нього підійшли директор школи М.Дідух і двоє невідомих чоловіків, які намагалися забрати магнітофон за порушення порядку в селі. В.Мороз звернувся до присутніх за допомогою. Завдяки місцевій жительці, яка назвала В.Мороза своїм гостем, вони не наважились його затримати. Після служби Божої додому до В.Романюка прийшов дільничний інспектор з'ясувати особу В.Мороза.

В.Романюк організував написання колективної заяви громадянами села на захист В.Мороза до прокурора Івано-Франківської області, в якій зазначалось, що “ми просимо Вас як прокурора, щоби Ви розглянули нашу скаргу, перевірили все, чи так може бути, щоби нам псували настрої біля церкви і переслідували релігію”⁴¹. На думку священника, “такий беззаконний вчинок не може бути нічим виправданий, бо він вчинений в огорожі церкви в присутності кількох віруючих, котрі сприйняли це як грубу зневагу всякої людської гідності та пограння радянських законів, які гарантують свободу совісті кожній людині. Але коли ж ці віруючі звернулися до республіканського прокурора зі скаргою на вище згаданих осіб, то ніхто по суті діла їх не слухав, а, навпаки, хуліганів оправдали, а їх назвали наклепниками”⁴².

У В.Мороза 29 квітня 1970 р. був проведений обшук. У коло підозрюваних потрапив і В.Романюк. Під час п'ятигодинного обшуку 4 травня 1970 р. на його квартирі було вилучено записні книжки, фотокопію драматичної поеми “Бояриня” Лесі Українки, чернетки його заяв до Президії Верховної Ради УРСР, копії заяв Патріарху Олексію і Голові Президії від священників Г.Якуніна та М.Ешлімана, вірш “Свою Україну любіть”, записи колядок, 29 листів М.Волощука за 1965–1967 рр., 4 листи від І.Гнатюка, книги І.Тиктора “Всесвітня історія”, М.Возняка “Історія української літератури”, богословські книги⁴³. Згідно з анотаціями зі Львівської бібліотеки Академії наук УРСР від 17 липня 1970 р., вилучені у В.Романюка книжки “...написані з реакційних, буржуазно-націоналістичних поглядів і більшість з них містять наклепницькі матеріали антимарксистського, антирадянського напрямку”, тому всі названі видання вилучені з фондів загального користування і зберігаються в спецфонді бібліотеки⁴⁴. Рукописи священника слідчими КДБ класифікувались також як “наклепницькі”, “антирадянські”.

Пізніше, 25 березня 1971 р., В.Романюк у заяві Голові Президії Верховної Ради УРСР О.Ляшко зазначатиме, що “обшук у себе вважаю безпідставним і незаконним не тільки тому, що у мене не було знайдено “розшукуваних наклепницьких матеріалів”, але й ще тому, що забиралися речі, котрі не мали жодного відношення до справи Валентина Мороза”⁴⁵.

Допити священника як свідка у справі В.Мороза відбулися 8 і 16 червня 1970 р., під час яких з'ясовувались обставини їх знайомства. Слідчі намагалися дізнатися, чи був знайомий В.Романюк із творами В.Мороза, чи надавав історикові матеріали для написання його відомої праці “Хроніка опору”. Проте отець Василь не дав свідчень, які б могли бути використані проти обвинуваченого. Це підтверджує той факт, що священника не викликали на судові засідання у справі В.Мороза. У свою чергу відносно В.Романюка Мороз теж не давав ніяких свідчень, що доводять і слідчі матеріали, і спогади самого засудженого викладача. Допит В.Романюка 16 червня 1970 р. дає нам змогу відтворити те середовище, у якому жив священник, з'ясувати коло його знайомств. Він підтримував дружні відносини з такими людьми по спільному перебуванню в місцях ув'язнення, як поет І.Гнатюк, художник М.Волощук, письменник А.Добровольський⁴⁶. В.Романюк листувався зі священником села Глищева Тербовлянського району Тернопільської області В.Плав'юком, художницею Г.Севрук, письменником Б.Антоненком-Давидовичем, жителем Рожнятівського району В.Іванишиним, з українською поетесою Вірою Вовк. У квітні 1970 р. зі Львова до Космача за писанками приїздили В.Чорновіл

з Атеною Волицькою. На запитання слідчого, який вплив на нього мають В.Мороз, В.Іванишин, В.Чорновіл, В.Романюк відповів, що вважає їх розумними людьми і цікавими співрозмовниками, але ніякого впливу з їх боку на себе не відчував. Імовірною причиною їхніх приїздів В.Романюк назвав зацікавлення Гуцульщиною.

У справі В.Мороза 8 липня 1970 р. була допитана дружина священника М.Антонюк, яка засвідчила, що особисто знає викладача із січня 1970 р., оскільки 13 січня 1970 р. він приїздив з В.Іванишином і Г.Севрук. В.Мороз цікавився селом, Гуцульщиною, іконостасом, що був позичений київською кіностудією імені О.Довженка і не повернутий. Він ходив з Романюком по селі, оглядав Довбушеву церкву, переглядав удома церковні книжки. Другий раз приїздив із сім'єю – дружиною Раїсою і сином Валіком на Пасху в квітні 1970 р. 26 квітня вони ходили до церкви. Після відправи В.Мороз записував у дворі біля церкви співанки на релігійні теми. Керівники села намагалися встановити його особу, але він відмовився показати документи і пройти до сільради, тому до Романюків приходив дільничний міліціонер перевірити документи В.Мороза⁴⁷. М.Антонюк стверджувала, що, перебуваючи в Романюків, В.Мороз нічого не писав, його творів вона не читала.

13 жовтня 1970 р. В.Романюк подав прокуророві скаргу, на основі якої 27 жовтня 1970 р. йому повернули тільки богословську літературу, вилучену під час обшуку 4 травня 1970 р. (17 примірників).

Івано-Франківський обласний суд 17–18 листопада 1970 р. засудив викладача Івано-Франківського педінституту В.Мороза, звинуваченого в “проведенні ворожої націоналістичної пропаганди та наклепів на радянський державний та суспільний устрій”, до дев'яти років позбавлення волі (шість років тюремного ув'язнення та три роки ВТТ особливого режиму) з подальшим п'ятирічним засланням. Процес над В.Морозом сколихнув українське суспільство і викликав численні протести. На думку дослідника Г.Касьянова, такої кількості петицій і листів-протестів не зібрав жодний попередній політичний процес⁴⁸. Звернення на захист В.Мороза написали В.Чорновіл, І.Дзюба, Б.Антоненко-Давидович, С.Шабатура, Г.Савронь, І.Лемик, М.Плахотнюк, Ігор та Ірина Калинці, З.Франко, М.Коцюбинська, О.Заливаха, О.Мешко та інші. Серед цих протестів була й заява В.Романюка, написана 26 листопада 1970 р. і опублікована в зарубіжних українських журналах “Визвольний шлях” і “Сучасність”⁴⁹.

У своєму зверненні В.Романюк наголошував на особливостях сучасної епохи, “часу великих прискорень і великих контрастів”: на фоні зростання модерної жорстокості й новітнього тоталітаризму, девальвації цінностей, втрати традицій і духовної спустошеності відбувається “болісне шукання шляхів до Миру, Добра і Справедливості”⁵⁰. Провина Валентина Мороза в тому, що він написав кілька статей, “перейнятих щирою турботою за духовні набутки нації, за її долю, за її людяність і справедливість”⁵¹. Ці публікації радянський суд розцінив як “підрив ладу”. Звертаючись до Верховного Суду УРСР як касаційної інстанції, священник просив при перегляді справи В.Мороза керуватись не тільки юридичними нормами, а, насамперед, високими принципами людяності та справедливості. Зауважимо, що заява, написана В.Романюком на захист В.Мороза, стала першою заявою священника, опублікованою за кордоном.

Така активна позиція священника, культурно-просвітницька діяльність серед населення с. Космач сприяла тому, що В.Романюка в лютому 1971 р. було переведено в с. Прутівку Снятинського району Івано-Франківської області.

Таким чином, діяльність В.Романюка в с. Космач спрямовувалась на відродження релігійності населення, подолання страху перед репресіями з боку державних установ за відвідування богослужінь молоддю, дітьми, зростання авторитету священника, віднов-

лення народних обрядів. Водночас вона зумовила посилену увагу до нього радянських органів влади, а заклики й організація колядування в селі стали причиною відсторонення його на місяць від богослужінь. Зв'язки з дисидентами, активна священицька діяльність, виступ на захист В.Мороза в 1970 р. зумовили арешт В.Романюка в 1972 р.

1. Мороз В. Есеї, листи й документи / Валентин Мороз. – [Б. м.] : Сучасність, 1995. – С. 133.
2. Галузевий Державний архів Служби Безпеки України (далі – ГДА СБ України), ф. 6, спр. 75202-ФП, т. 1, арк. 232.
3. Там само.
4. Там само, арк. 233.
5. Там само.
6. Там само, т. 2, арк. 305.
7. Романюк Т. Патріарх Володимир, або спогади про батька / Т. Романюк. – К. : Видавничий центр “Просвіта”, 2000. – С. 23.
8. Науковий етнографічний архів Інституту історії і політології Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, ф. 1, оп. 4, спр. 13 Свідчення Калинець Ірини Онуфріївни 1940 р. н.; народилася: м. Львів, освіта вища, філолог; проживає: м. Львів. Записано Зінчуком Д. С. 12.05. 2007 р. у м. Львові.
9. Танюк Л. Спогади про Івана Світличного / Л. Танюк // Доброокий. Спогади про Івана Світличного. – К. : Час, 1998. – С. 171.
10. Науковий етнографічний архів Інституту історії і політології Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, ф. 1, оп. 4, спр. 13 Свідчення Калинець Ірини Онуфріївни 1940 р. н.; народилася: м. Львів, освіта вища, філолог; проживає: м. Львів. Записано Зінчуком Д. С. 12.05. 2007 р. у м. Львові.
11. Українська поезія під судом КДБ: Кримінальні справи Ірини та Ігоря Калинців / [упоряд. Ю. Зайцев]. – Львів : Афіша, 2004. – С. 162–163.
12. Науковий етнографічний архів Інституту історії і політології Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, ф. 1, оп. 4, спр. 13 Свідчення Калинець Ірини Онуфріївни 1940 р. н.; народилася: м. Львів, освіта вища, філолог; проживає: м. Львів. Записано Зінчуком Д. С. 12.05. 2007 р. у м. Львові; Там само, спр. 14 Свідчення Геля Івана Андрійовича 1937 р. н.; народився: с. Кліцко Городоцького р-ну Львівської обл.; освіта: вища, історик; проживає: м. Львів. Записано Зінчуком Д. С. 12.05. 2007 р. у м. Львові.
13. Сьогодні нас знову об'єднує саме він... // Світ молоді. – 1996. – 19 липня. – С. 3.
14. Вовк В. Світло в темряві / Віра Вовк // Доброокий. Спогади про Івана Світличного. – К. : Час, 1998. – С. 375.
15. Там само. – С. 376.
16. Басенко Ю. П'ять років без В'ячеслава Чорновола [Електронний ресурс] / Ю. Басенко. – Режим доступу: <http://portal.lviv.ua/digest/2004/03/24/212737.html>.
17. Там само.
18. Хейфец М. Избранное : в 3 т. – Харьков : Фолио, 2000. – Т. 3: Украинские силуэты; Военнопленный секретарь. – С. 104.
19. Данилюк Ю. “...Нас повинно об'єднати служіння народові”. Пам'яті Патріарха Київського і всієї Руси-України Володимира / Ю. Данилюк, О. Бажан // Літературна Україна. – 1995. – 10 серпня. – С. 6.
20. Варцаб'юк Л. Він хотів таке слово сказати... Пам'яті Святішого Володимира Патріарха Київської і всієї Руси-України / Л. Варцаб'юк // Гуцульський край. – 2004. – 10 липня. – С. 3.
21. Гнатюк І. Патріарх-великомученик / Іван Гнатюк. – К.: Жіночий центр “Спадщина”, 1997. – С. 24.
22. Там само.

23. Гнатюк І. Стежки – дороги / Іван Гнатюк. – Дрогобич : Відродження, 1998. – С. 289.
24. Державний архів Івано-Франківської області, ф. Р-164, оп. 1, спр. 197, арк. 12.
25. Там само.
26. ГДА СБ України, ф. 6, спр. 75202-ФП, т. 2, арк. 8.
27. Там само.
28. Там само, арк. 162–175.
29. Мороз В. Назв. праця. – С. 133.
30. ГДА СБ України, ф. 6, спр. 75202-ФП, т. 2, арк. 180.
31. Там само, арк. 204.
32. Там само, арк. 205.
33. Там само, арк. 206.
34. Там само, арк. 203.
35. Українська Громадська Група сприяння Гельсінських угод : у 4 т.– Харків : Фолио, 2001. – Т. 1: Особистості. – С. 133.
36. ГДА СБ України, ф. 6, спр. 75202-ФП, т. 2, арк. 292.
37. Там само, арк. 99.
38. Там само, арк. 101.
39. Там само, арк. 100.
40. Чорновіл В. Твори : у 10 т. / В. Чорновіл. – К. : Смолоскип, 2006. – Т. 3. Український вісник. Випуск I–VI. – С. 200.
41. Мороз В. Назв. праця. – С. 182.
42. ГДА СБ України, ф. 6, спр. 75202-ФП, т. 2, арк. 180.
43. Там само, арк. 194–196.
44. Там само, т. 1, арк. 3.
45. До Верховного Суду УРСР в справі засудження на 9 років позбавлення волі і 5 років заслання історика Валентина Мороза від священника села Космач, Косівського р-ну, Івано-Франківської обл. Василя Романюка // Визвольний шлях. – 1971. – Кн. 7–8. – С. 806.
46. ГДА СБ України, ф. 6, спр. 75202-ФП, т. 1, арк. 32.
47. Там само, т. 2, арк. 32.
48. Касьянов Г. В. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960–80-х років / Г. Касьянов. – К. : Либідь, 1995. – С. 86.
49. До Верховного Суду УРСР в справі засудження на 9 років позбавлення волі і 5 років заслання історика Валентина Мороза від священника села Космач, Косівського р-ну, Івано-Франківської обл. Василя Романюка // Визвольний шлях. – 1971. – Кн. 7–8. – С. 806–807; До Верховного Суду УРСР в справі засудження на 9 років позбавлення волі і 5 років заслання історика Валентина Мороза від священника села Космач, Косівського р-ну, Івано-Франківської обл. Василя Романюка // Сучасність. – 1971. – Ч. 6 (126). – С. 79.
50. До Верховного Суду УРСР в справі засудження на 9 років позбавлення волі і 5 років заслання історика Валентина Мороза від священника села Космач, Косівського р-ну, Івано-Франківської обл. Василя Романюка // Визвольний шлях. – 1971. – Кн. 7–8. – С. 806.
51. Там само.

Дмитрий Зинчук

(г. Івано-Франковск, Україна)

Василий Романюк и Космач

В статье освещены священническая и культурно-просветительская деятельность отца Василия Романюка в селе Космач Косовского района Ивано-Франковской области на протяжении 1968–1971 гг. Автор отмечает, что особенностью его деятельности как священника было возрождение религиозности населения, сохранение национальных и религиозных традиций украинского народа. Установление связей с диссидентами, выступление в защиту В.Мо-

роза вызвали преследования В.Романюка советскими репрессивными органами, обусловили его арест в 1972 г.

Ключевые слова: *Василий Романюк, диссидентство, религиозность, национальные традиции.*

Dmytro Zinchuk
(Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Vasyl Romaniuk and Kosmach

The article is devoted to sacred and cultural-educational activity of priest Vasyl Romaniuk in the village of Kosmach, Kosiv district, Ivano-Frankivsk region during 1968–1971. The author stresses that the main peculiarity of the priest's activity was the revival of people's religiousness, the reservation of national and religious traditions of ukrainian people. The relationship with dissidents, his speech in defence of V.Moroz caused his persecution by soviet repressive agencies and his arrest in 1972.

Key words: *Vasyl Romaniuk, dissidents, religiousness, national traditions.*